

บทคัดย่อ

การเลิกสัญญาตามกฎหมายไทยนั้น โดยหลักจะต้องมีเหตุในการเลิกสัญญา เหตุในการเลิกสัญญานั้นอาจกำหนดในสัญญา หรืออาจเป็นเหตุเลิกสัญญาตามกฎหมาย นอกจากนี้ แม้ไม่มีเหตุก็สามารถเลิกสัญญาโดยการตกลงได้ เป็นกรณีที่คู่สัญญาตกลงเลิกสัญญากัน จากการศึกษาจะพบว่าในบทบัญญัติเรื่องเลิกสัญญานั้นมีปัญหาอยู่หลายประการ ดังนี้

(1) ปัญหาในเรื่องระดับความบกพร่องในการชำระหนี้

การที่จะเกิดสิทธิเลิกสัญญาได้นั้นจะต้องมีการไม่ชำระหนี้ในสาระสำคัญ ปัญหาที่ต้องวิเคราะห์คือ ความบกพร่องขนาดไหนที่จะสามารถบอกเลิกสัญญาได้ หรือถือว่าเป็นเรื่องที่มีความร้ายแรงซึ่งมาตรา 387 นั้น บัญญัติแต่เพียงว่า “ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้...” เท่านั้น โดยไม่ได้บัญญัติว่าการไม่ชำระหนี้จะต้องมีความร้ายแรง หรือมีความบกพร่องเพียงใด การปรับใช้ในกฎหมายไทยผู้เขียนเห็นว่า การพิจารณาระดับความบกพร่องในการชำระหนี้ว่ามากหรือน้อยที่จะสามารถใช้สิทธิเลิกสัญญาได้หรือไม่ ควรที่จะปรับใช้และตีความโดยใช้หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ 1. ไม่ชำระหนี้เลย 2. ชำระหนี้บกพร่องเป็นจำนวนมาก โดยการชำระหนี้บกพร่องเป็นจำนวนมากนี้แบ่งออกได้เป็น ขาดจำนวนไปมาก , ชำระหนี้เป็นอย่างอื่น และชำระหนี้แล้วเจ้าหนี้ไม่ได้ประโยชน์ 3. เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายมาก 4. ปกติประเพณีถือว่าเสียหายมาก 5.ฝ่าฝืนหลักสุจริต หากเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงจะสามารถใช้สิทธิเลิกสัญญาได้

(2) ปัญหาเรื่องเลิกสัญญาก่อนถึงกำหนดชำระหนี้ กรณีนี้แบ่งได้เป็น 2 กรณีคือการเลิกสัญญาก่อนถึงกำหนดเพราะลูกหนี้ปฏิเสธชัดเจนว่าจะไม่ชำระหนี้ หรือเพราะมีพฤติการณ์ชัดเจนว่าลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้อย่างสิ้นเชิงหรืออย่างสมบูรณ์ตามกำหนดเวลา จะเห็นได้ว่าทั้งในกฎหมายอังกฤษ และกฎหมายเยอรมันนั้นมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเลิกสัญญาก่อนกำหนด โดยกฎหมายอังกฤษเรียกว่า Anticipatory Breach โดยต้องเป็นการผิดสัญญาในส่วนที่เป็นสาระสำคัญด้วย ส่วนในกฎหมายเยอรมันอยู่ในมาตรา 323(4) ให้สามารถเลิกสัญญาได้ และลักษณะอย่างหนึ่งของหลักการผิดสัญญาล่วงหน้านั้นก็ไม่จำเป็นต้องเป็นการผิดสัญญาที่เป็นสาระสำคัญซึ่งต่างจากกฎหมายอังกฤษ สำหรับกฎหมายไทยจะมีก็แต่บทบัญญัติในกฎหมายเฉพาะ ส่วนบทบัญญัติทั่วไปในเรื่องการเลิกสัญญานั้นไม่มีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าว และไม่สามารถปรับใช้มาตรา 387-389 ได้ และการจะนำมาตรา 192 เจ้าหนี้ละประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลา และมาตรา 193 กรณีที่ลูกหนี้จะถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาไม่ได้ มาปรับใช้ก็ไม่ได้ เนื่องจากไม่ใช่บทบัญญัติเรื่องเลิกสัญญา นอกจากนั้นยังมีการพยายามนำมาตรา 5 ก็ไม่มี

ความชัดเจน ผู้เขียนจึงเห็นว่าเพื่อความชัดเจนแน่นอน จึงควรที่จะบัญญัติให้เลิกสัญญาก่อนหนี้ถึงกำหนดได้หากมีพฤติการณ์ดังกล่าว

(3) ปัญหาในเรื่องสิทธิการเรียกค่าเสียหายเมื่อเลิกสัญญาก่อนเวลาที่ถึงกำหนดชำระหนี้ เนื่องจากกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติรองรับให้มีการเลิกสัญญาก่อนหนี้ถึงกำหนดชำระได้ มาตรา 391 บัญญัติรับรองว่าการใช้สิทธิเลิกสัญญานั้นไม่กระทบกระทั่งถึงสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย การเรียกค่าเสียหายนั้นมีหลักการที่สำคัญ คือ จะต้องเกิดความเสียหายอันเนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้ โดยหลักแล้วมันขึ้นอยู่กับการผิดนัดของลูกหนี้ด้วย ซึ่งตามบทบัญญัติมาตรา 204 ลูกหนี้จะผิดนัดได้ต่อเมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้วและเจ้าหนี้ได้เตือนและลูกหนี้ไม่ได้ชำระหนี้ เว้นแต่เข้ากรณีตามมาตรา 204 วรรคสอง ลูกหนี้อาจผิดนัดได้โดยที่เจ้าหนี้ไม่ต้องเตือน ตามปัญหานี้ผู้เขียนเห็นว่าควรจะบัญญัติให้สามารถที่จะเรียกค่าเสียหายได้ทันที

(4) ปัญหาในเรื่องความจำเป็นในการให้ออกาสลูกหนี้ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามมาตรา 387 เมื่อมีการผิดสัญญา การที่เจ้าหนี้จะใช้สิทธิเลิกสัญญาได้นั้น จะต้องมีการบอกกล่าวกำหนดเวลาให้ลูกหนี้ทำการชำระหนี้เสียก่อน ยกเว้นแต่เข้ากรณีตามมาตรา 388 และมาตรา 389 แต่มีบางสถานการณ์ที่เห็นได้ว่าแม้จะมีบอกกล่าวกำหนดระยะเวลาพอสมควรให้ลูกหนี้ทำการชำระหนี้เสียก่อนก็ตาม ก็เห็นได้อยู่แล้วว่าลูกหนี้จะไม่ทำการชำระหนี้ หรือไม่สามารถทำการชำระหนี้ได้ อยู่ดี เช่น กรณีลูกหนี้ปฏิเสธอย่างชัดเจนว่าจะไม่ชำระหนี้ หรือมีพฤติการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้อย่างแน่นอน ซึ่งในกฎหมายอังกฤษนั้นให้สิทธิที่จะบอกเลิกสัญญาได้ทันที แต่กฎหมายไทยไม่มีหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าว การปรับใช้ของศาลก็ยังคงขาดความชัดเจนที่จะนำมาเป็นบรรทัดฐานได้ว่า หากเกิดกรณิดังกล่าว เจ้าหนี้สามารถบอกเลิกสัญญาได้ทันที โดยไม่ต้องมีการบอกกล่าวล่วงหน้า

กล่าวโดยสรุปในปัญหาข้อ (2), (3) และ (4) ผู้เขียนเห็นว่าควรนำมาบัญญัติเพิ่มเติมเป็น มาตรา 387/1 โดยบัญญัติว่า “หากปรากฏว่าลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้เมื่อหนี้ถึงกำหนด เจ้าหนี้มีสิทธิเลิกสัญญาได้ทันที

ความในวรรคแรกให้ใช้บังคับกับกรณีที่หนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระ และเมื่อเจ้าหนี้ใช้สิทธิเลิกสัญญาแล้ว ให้มีสิทธิเรียกค่าเสียหาย”

(5) ปัญหาในเรื่องการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุติโดยพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ผิดเป็นเหตุเลิกสัญญาได้หรือไม่ ในกฎหมายไทยไม่ได้บัญญัติให้สิทธิเลิกสัญญาเอาไว้ มีเพียงในกรณีที่การชำระหนี้เป็นพันธียุติโดยพฤติการณ์ที่เป็นความผิดของลูกหนี้หรือโทษลูกหนี้ได้เท่านั้น ที่เจ้าหนี้มีสิทธิเลิกสัญญา มาตรา 389 ในกรณีที่การชำระหนี้เป็นพันธียุติโดยโทษฝ่ายใดไม่ได้นั้น จะทำให้

ลูกหนี้หลุดพ้นจากการชำระหนี้ด้วย ตามมาตรา 219 ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ หากมีการชำระหนี้กันไปแล้วจะเรียกคืนกันอย่างไร ซึ่งก็มีความเห็นแบ่งออกเป็น 2 แนว คือ 1. ใช้มาตรา 372 2. ให้คืนตามหลักลาภมิควรได้ ซึ่งมาตรา 372 ไม่ใช่หลักเรื่องการคืนทรัพย์ และการคืนตามหลักลาภมิควรได้ก็ไม่ใช่เป็นธรรม ข้อที่น่าพิจารณามีว่าควรบัญญัติแก้ไขมาตรา 389 หรือไม่ จากการพิจารณาเห็นว่าหากแก้ไขในมาตรา 389 จะกระทบกับมาตรา 370 และอาจกระทบกับมาตราอื่นๆ อีก ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าควรบัญญัติเพิ่มเติมในมาตรา 372 เป็นว่า “...ถ้าการชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัยเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะโทษฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ได้ไม่ใช่รู้ ท่านว่าลูกหนี้หาสิทธิจะรับชำระหนี้ตอบแทนไม่ หากมีการชำระหนี้ตอบแทนไปแล้วให้คืน ถ้าเป็นการพ้นวิสัยที่จะให้กลับคืนเช่นนั้นได้ ก็ให้ได้ชดใช้ค่าเสียหายทดแทน

(6) ปัญหาในเรื่องผลการเลิกสัญญาที่มีการชำระหนี้เป็นระยะ จากการศึกษาผลของการเลิกสัญญากรณีที่เป็นสัญญาที่ผูกพันกันระยะยาวนี้ จะเห็นได้ว่าในความเห็นทางตำราเห็นกันว่า เมื่อมีการเลิกสัญญา ผลของการเลิกสัญญาจะไม่มีผลย้อนหลังเป็นการกลับคืนสู่ฐานะเดิม แต่จะมีผลเป็นการเลิกนิติสัมพันธ์สำหรับอนาคตเท่านั้น แต่ไม่มีบทบัญญัติรองรับ ผู้เขียนเห็นว่าควรบัญญัติเพิ่มเติมเพิ่มเติมเป็นมาตรา 391/1 ว่า “ในกรณีสัญญาที่มีการชำระหนี้เป็นระยะๆ เมื่อเลิกสัญญาแล้วให้มีผลเป็นการสิ้นสุดความผูกพันในอนาคต”

(7) ปัญหาสัญญาไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับสิทธิเลิกสัญญา ปัญหาที่เกิดขึ้นคือกรณีที่คู่สัญญาทำความตกลงยกเว้นสิทธิเลิกสัญญาตามกฎหมาย เช่น ยกเว้นสิทธิตามมาตรา 573 , 605 จะเห็นได้ว่าตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ไม่มีบทบัญญัติรองรับในเรื่องนี้ จึงควรบัญญัติให้ชัดเจน แต่ผลบังคับควรมีเพียงใดนั้น เห็นว่ากฎหมายดังกล่าวไม่ใช่กฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ถือได้ว่าเป็นข้อตกลงที่เป็นการได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร จึงควรมีผลบังคับได้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี ผู้เขียนจึงเห็นว่าควรบัญญัติเพิ่มเป็นอีกอนุมาตราหนึ่งแยกออกมาให้ชัดเจน โดยกำหนดไว้เป็นเรื่องเลิกสัญญา และแยกส่วนต้นของมาตรา 4 (3) ซึ่งเป็นเรื่องให้สัญญาสิ้นสุดโดยไม่มีเหตุผลสมควรไว้ในอนุมาตราหนึ่ง ส่วนข้อตกลงเกี่ยวกับเรื่องเลิกสัญญาเอามาใส่ไว้เพิ่มเติมเป็น(4)ต่างหาก โดยบัญญัติแก้เป็น “ข้อตกลงยกเว้นสิทธิเลิกสัญญาตามกฎหมาย หรือสิทธิบอกเลิกสัญญาได้โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ หรือให้สิทธิเลิกสัญญาได้ง่ายโดยไม่มีเหตุผลสมควร” ซึ่งจะมีผลใช้บังคับเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี ทำให้เกิดความชัดเจนในการปรับใช้